

S

N

Slangin sanastoa

KAARINA KARTTUNEN *Nykyslangin sanakirja*. WSOY, Porvoo 1979. 333 s.

Kaarina Karttusen *Nykyslangin sanakirja* on tekijänsä mukaan kommentoiva sanakirja, ei pelkkä sanasto. Tekijä olettaa, että kirjasta on hyötyä kääntäjille, toimittajille jne., ja näin varmasti onkin. Slangia on alettu käyttää kaunokirjallisuudessa niin paljon, että moni lukija tarvitsee jo sanakirjaa, jos aikoo ymmärtää tekstiä sanatarkasti. Kirja on myös laadittu »suurelle yleisölle, etenkin nuorisolle lukukirjaksi ja tarvittaessa apuneuvoksi». Tämä lukukirjatarkoitus jäi ainakin minulle epäselväksi, slangisanastoon ja -fraseologiaan kun kuuluu valtavat määrät dysfemististä termistöä, jonka varjoon nokkeluudet helposti lukukirjana käytettäessä jäävät.

Oli kirjan käyttötarkoitus mikä tahansa, kirja on hyvä niin slangisanakirjana kuin sanakirjana yleensäkin. Slangi on nopeasti muuttuvaa ja labiilia sana-

ainesta, joten kirjan osuvuuden, keskeytyksen ja pätevyuden arvioiminen täsmällisesti on mahdotonta. Ainakin kaunokirjallisuuden sanasto on ilmeisen hyvin mukana, enkä onnistunut pistokokein löytämään yhtään sanaa, jota kirjassa ei olisi. Vein kirjan päiväksi erääseen jyvaskyläläiseen autokorjaamoon, mutta mitään olennaisia lisä ei sielläkään löytynyt edes autosanastoon. Selvää on, että kun slangi vaihtelee jatkuvasti, syntyy helposti erimielisyyttä sanojen »oikeista» merkityksistä.

Keskeinen ongelma slangisanakirjan toimittamisessa on sanaston rajaaminen. Sen periaatteita olisi ehkä kannattanut johdanto-osassa esitellä laajemminkin. Esimerkiksi vanhan *piikkinokan* eli *piitlekseen* (Peugeot 203) omistajana huomasin autoni takavuosina herättävän huoltoasemilla nostalgisia muistoja sekä palauttavan mieliin jo muuten unohtuneet termit. Näitä ei sanakirja tunne, eivätkä ne enää välttämättä siihen kuulukaan, lopetettiinhan automerkin valmistus jo 1959. Sen sijaan *pösö* olisi saanut sanakirjassa olla; se lienee *peukeot*-ääntämyksen ohella autosta yleisimmin käytetty nimi, ei pelkästään epäonnistunut ranskan ääntämyksen matkimus. Tämä muoto elää epäilemättä osin *pösö*-sanan merkitysten 'rikas, pomo, porho' voimasta, vaikka assosiaatiot saattavat vaihdella. Esimerkit havainnollistavat rajaamisen ongelmia, joiden kanssa tekijä epäilemättä on joutunut jatkuvasti tekemisiin.

Sanoja ei ole iätty, eikä kirja ole varsinaisesti etymologinen sanakirja. Joistakin yleisistä sanoista olisi voinut esittää tämänkin tapaista tietoa, koska sitä on saatavissa esim. slangista tehdyistä opinnäytetöistä. Sana *pimu*, jota ei ole selitetty, on esimerkiksi alunperin murren sana, joka tunnettiin joensuulaisten koulupoikien kielessä merkityksessä 'kaunis tyttö' jo vuosisadan alussa, *kundi* (*kunde*) tunnettiin Helsingin »vulgaarikielessä» jo 1890-luvulla, sanojen *böna*, *flamma* ja *dille* kulta-aika lienee ollut 1930-luku jne.

Kirjan käytettävyyttä lisäävät olennai-

sesti sekä aihepiireittäinen hakemisto että samantapaisten synonyymien luettelointi hakusanan selityksissä: slangillehan on tyypillistä tiettyjen kaavojen käyttö ilmaisuja muodostettaessa, esim. etunimien tai linnunnimien käyttö merkityksessä 'tyttö'.

Slangisanakirja on tarkoitettu lähinnä käytännön apuneuvoksi, joten sellaisena sitä pitäisi arvostellakin. En kuitenkaan malta olla ottamatta esille joitakin terminologisia ja teoreettisia näkökohtia, joihin sanakirjan johdanto-osa antaa aihetta.

Vähitellen ehkä kannattaisi lakata määrittelemästä slangi sosiaalisesti murteeksi ja varata tämä termi vain eri sosiaaliryhmien murteille, jotka monessa suhteessa muistuttavat maantieteellisiä murteita; niistä ne usein ovat kehittyneetkin yhteiskunnallisessa muutosprosessissa. Sosiaalisista murteista ehkä tunnetuin esimerkki on ns. *black English*, joka ei missään tapauksessa ole slangi. Sosiaalinen murre liittyy puhujien sosiaaliseen tai etniseen statukseen, slangit taas sosiaalisiin rooleihin (esim. šakinpelaaja, viinatrokari, huoltoasemamies, nuorisoryhmän jäsen jne.). Slangi on enemmän tyyli kuin murre.

Slangia ei voi myöskään määritellä mielekkäästi erilaisia puhujaryhmiä luotelomalla eikä slangi ensisijaisesti ole kaupunkilainen kielimuoto. Slangi on ensisijaisesti tietyn ryhmän kielimuoto, jota käytetään korostamaan ryhmään kuulumista ja ryhmän asenteita, erottamaan ryhmää muista. Kaupunkilainen kielimuoto slangi on siksi, että se edellyttää yhteiskunnallista heterogeenisuutta sekä pienryhmäkulttuureita, jotka eivät kehity suhteellisen staattisissa maalaisyhteisöissä. Ydinkäsite slangin määrittelyssä on siis sosiaalinen rooli, ei sosiaalinen status, ja viime kädessä slangi on roolia korostavaa kielenkäyttöä tietyissä puhetilanteissa. Tässä suhteessa kirjallinen slangi antaa hieman väärän kuvan slangin luonteesta: kirjallisuudessa slangilla on kirjailijan tavoitteiden pohjalta lähteviä esteettisiä ja kirjallisia tehtäviä. Kirjallisuuden slangi on yhtä (vähän)

aitoa kuin kirjallinen murrekin, mikä ei tietenkään välttämättä vähennä sen nauhattavuutta tai ansioita.

Havainnollistan aitoa slanginkäyttötillannetta esimerkillä: Käytettyä autoa on ostamassa entinen *autojoppari* (sanalle on olemassa myös melko neutraali merkitys, ei pelkästään merkitystä 'huijari' jne.). Myyjä on ajanut yhden auton esille, mutta asiakas potkaisee auton takapyörää ja tokaisee: »*Höpinäpönttö* ('äänenvaimennin') puhki, aja takaisin.» Tällä teolla hän osoittaa asiantuntemustaan ja korostaa rooliaan entisenä autojopparina, mutta ilmaus olisi sopinut erittäin huonosti esim. omaan suuhuni. Sanat elävät tiettyissä sosiaalisissa tilanteissa, eivät irrallisina, ja tästä syystä kirjallinen slangi tuntuu helposti teennäiseltä ja itsetarkoitukselliselta. Täytyy vain toivoa, etteivät aloittelevat kirjoittajat tai edistyneemmätkään ryhdy korvaamaan todellisten puhetilanteiden havainnointia slangisanakirjan käytöllä. Slangisanakirja on parhaimmillaankin vain eräänlainen slangisanojen hautausmaa.

Slangisanaston erityispiirre on sen affektiivisuus, mm. suuri dysfemismien määrä. Slangia käytetään ensisijaisesti puhuttaessa affektisista asioista (alkoholi, sukupuoli-käyttäytyminen jne.). Mitä neutraalimpi on asia, sitä vähemmän siitä on slangilmauksia ja affektisia ilmauksia yleensäkin. Tätä affektisuutta korostetaan myös poikkeavalla äänneasulla tai pyrkimyksellä muunlaiseen erikoisuuteen. Voimakkaasti affektinen sanastohan on äänneasultaan erikoisasemassa usein murteissaakin.

Kaarina Karttunen tähdentää aivan oikein slangin luovuutta ja sitä, että se on parhaimmillaan osoitus kielellisestä lahjakkuudesta. Mutta innostuneinkaan slangientusiastit ei saisi unohtaa, että pahimmillaan slangi on yksitoikkoista ja stereotyyppistä, dysfemististä ja asenteellista kielenkäyttöä.

Johdanto-osassa Karttunen toteaa myös, että slangia on tutkittu vähänlaaisesti ja sanakirjoja on vähän. Omasta mie-

lestäni taas slangitutkimuksissa on suunnilleen sanottu kaikki se mielenkiintoinen, mikä sanaston keräämiseen ja luettelointiin pohjautuvan tutkimuksen pohjalta voidaan sanoa. Uusien aihepiirien tai puhujaryhmien sanastaminen ja sanaston kommentointi tuskin tuo mitään olennaisesti ja periaatteellisesti uutta tietoa. Slangitutkimus kaipaakin kipeästi uusia ongelmanasetteluja: strukturalistiset, nimeämisperiaatteita selvittävät tutkimukset, sanaston ja puhetyyliin rooliosidonnaisuutta ja erilaisten puhetilanteiden asettamia sanastollisia ja muita normivaatimuksia käsittelevät tutkimukset odottavat tekijöitään. Slangia olisikin ehkä hyödyllisintä tarkastella roolikäyttäytymisen ja rooliin liittyvän puheikäyttäytymisen osana, ei pelkästään eksoottisena sana-aineksena. Tältä suunnalta voi löytyä uusia, teoreettisesti mielenkiintoisia tutkimustuloksia.

Slangitutkimuksen historiaa käsittelevässä osassa olisi ehkä ollut syytä mainita myös Ahti Rytönen, joka on tämän alan uranuurtaja Suomessa. Rytönen on »sanastiikka»-tutkimuksissaan käsitellyt seminaarilaisten, tyyppillisen slangia muodostavan pienryhmän, fraseologiaa ja sanastoa, slangijohtimia jne. Jonkinlainen bibliografia asiasta enemmän kiinnostuneille, opettajille jne. olisi ehkä myös ollut paikallaan. On tietysti helppo ehdotella kaikenlaisia lisäyksiä, mutta näin olisi samalla vaivalla saatu näppärä lähde- ja käsikirja esim. lukiolaisille slangiesitelmien ja pienten tutkielmien tekoon. Erityisesti toivoisi opettajien hyödyntävän kirjaa tällaisiin tarkoituksiin, tarjoaahan slangi mielenkiintoisia pikku tutkielmien aiheita.

Kaiken kaikkiaan slangisanakirja on niin sisällöltään kuin leksikografisesti taitajan työtä. Kirja on tarkoitettu käytännön apuneuvoksi, eivätkä tässä esitetyt lähinnä teoreettiset kommentit ole mitenkään keskeisiä tämän tarkoituksen kannalta. Kaarina Karttunen on aplodinsa ansainnut.

Matti Leiwo